

Kulturen och fredsrörelsen

Slutseminarium på Orienteatern 27/3 2010 i teaterns serie "Vad är moral i vår tid" i samarbete med ABF, Skådebanan, Stiftelsen Natur & Kultur och Anna Lindhs Minnesfond. Samtalsledare Stina Oscarson.

Seminariet inleddes med att Stina Oscarson läste en "dagsedel" av Stig Dagerman varpå Ulla Tengling, förbundssekreterare vid Riksskådebanan, höll ett kort inledningsanförande, där hon underströk sambandet mellan kultur och fred – något som helt kommit bort i den aktuella kulturutredningen. Hon talade om rädsla som barn parerar med nyfikenhet – något som återkom flera gånger under seminariet – och om det stora som finns i det lilla, om världen som kommer till oss genom flyktingar som blir nya svenskar.

Därefter berättade America Vera Zavala vid Botkyrka Community Teater och Dans om ett möte med en självmordsbombares far i Palestina 2002, en far som i den djupa sorgen efter sin son oupphörligen frågade sig vad han hade gjort för fel, hur hans son, som växt upp i ett öppet och liberalt hem, kunde bli fundamentalist och självmordsbombare.

Hon associerade härifrån till sin egen uppväxt och hur hon som barn hade trott på de vuxnas fredsvilja och sjungit "I natt jag drömde..." men det gjorde hon inte längre. "De vuxna ljög för mig."

Sedan fyra år tillbaka var hon själv dramatiker och inte politiker och arbetade med drama i Botkyrka, f n tillsammans med barn med Downs syndrom, men vad beträffar konsten så menade hon att man ofta, särskilt inom filmen, romantiserar våldet: "Det är spännande med ondska. Man kan vada i blod utan att själv behöva skjuta." Hon avslutade dock med att säga att hon fortfarande trodde på fred – "lika mycket som när jag var fem år".

Förre ärkebiskopen KG Hammar menade fredsrörelsen är en rörelse som vi alla är delaktiga i, genom vad vi gör och säger, liksom kulturen är "den luft vi andas" – illa då om fredsbudskapet inte är sant. Sedan han slutade som ärkebiskop hade han ägnat sig mycket åt vapenhandeln och vapentechnologin. På åtta år har vapenexporten fyrdubblats, dvs ökat med 400 procent. Han återkom flera gånger under kvällen till denna utveckling och undrade till sist om någon trodde att Sverige skulle ha engagerat sig i Afghanistan om det inte hade varit för vår vapenexport. Per capita är Sverige världens största vapenexportör.

Vi måste fråga oss vad är en människa, menade Hammar och kulturen måste gestalta denna fråga, saken måste bearbetas på något sätt.

Beate Sydhoff, konsthistoriker och författare, tidigare ansvarig för den kommunala konsten i Stockholm, bl a i Kulturhuset, räknade upp tre definitioner på kultur: 1) kulturarv och bebyggelse, 2) den etnologiska definitionen, dvs livsstil osv i olika delar av världen och 3) det unika skapandet i skrift, i måleri, teater och musik. När det gällde kulturarvet var det inte bara en fråga om att låna ut sina dyrgripar till olika utställningar, inte heller att återlämna bortrövade skatter till f d kolonier och andra fattiga länder, vilket faktiskt pågår f n, utan att delta i och vara verksam i varandras utställningsverksamhet. Ett utmärkt exempel var Samp, uttytt Swedish African Museum Program, i vilket hon själv deltagit på åttiotalet och där svenskar reste till Afrika och vice versa, särskilt till Tanzania. Flera ursprungsbefolkningar fick också sin historia berättad på detta sätt, bl a puebloindianerna, alltså inte genom att man tittar förundrat på deras verk utan genom praktiskt, konkret samarbete. Nu finns inte Samp kvar eller har förvandlats till "nätverk" som så mycket annat och den ursprungliga utställningsverksamheten har upphört, berättade hon. Men medan det pågick såg hon det hela som en fredsrörelse.

Olof Buckard, satiriker, kulturjournalist, predikant och ordförande för Artister för fred, enligt presentationen, citerade Sigrd Kahle som sagt att fred är inte samstämmighet utan dialog. Han återopade även fislofen Levinas "ansiktets etik" och talade om hur man kan se "den andre" i sig

själv och tvärtom i en sorts ömsesidig identifikationsprocess – nödvändig för att vi ska kunna se och älska varandra utan att förlägga det onda utanför oss själva. Därpå talade han om de s k ”medelmåttornas” oförmåga att tåla sammansatthetens och paradoxens språk och han citerade även fredsforskaren Johan Galtung som sagt att freden har ett namn: jämlikhet. Han återkom till den kärlek som inte söker sitt och efterlyste balans, förmåga att se proportioner på vår vandring över bron över mörka vatten.

Maj Britt Theorin, s-politiker och tidigare ordförande i nedrustningsdelegationen och ansvarig för svensk nedrustningspolitik, på senare år även EU-parlamentariker, citerade några upproriska kvinnorader ur Lysistrate där kvinnorna ombeds att hålla tyst och inte störa männen i deras krigsplanering – 411 år f Kr. Det är likadant idag, menade hon, kvinnorna ska hålla sig ifrån det där för de begriper inte vad det är fråga om eller att männen gör allt detta just för kvinnornas skull. Hon instämde med övriga talare om att kultur och fred absolut hörde ihop. För henne var den viktigaste fredssången ”Wien, Wien, nur du allein”, som de judiska flyktingbarnen i Ingrid Segerstedt Wibergs flyktinghem i Göteborg sjöng när freden kom. Den uttryckte hela deras oändliga hemlängtan, menade Maj Britt Theorin. Hon tyckte att alla skolbarn borde förses med teaterbiljetter för att se ”Mutter Courage” och att barn måste få öva upp sin empati och inlevelse genom att spela teater och musik.

Det var också viktigt att trycka på politikerna, sade hon, och framhöll FN:s resolution 1325, antagen år 2000 efter påtryckningar från kvinnorörelser över hela världen, som slår fast kvinnornas betydelse för fred och säkerhet. Kvinnor är både delaktiga i och offer i krig på ett sätt som avspeglar ojämlikheten mellan könen – jämställdhetsarbetet är alltså avgörande i fredsarbetet och den svenska regeringen har efter motioner i riksdagen äntligen antagit en handlingsplan, för att förverkliga resolution 1325 i Sverige. I FN har en genomförandegrupp i år tillsatts för att förverkliga resolutionen, 10 år efter dess tillkosmt har inte mycekt hänt. I praktiken är det långt kvar, sammanfattade hon. Kom ihåg, kvinnorna bär upp halva himlen, avslutade hon hon. Kvinnor och män måste arbeta med detta tillsammans.

Varpå Beate Sydhoff framhöll att man inte borde se på kulturen rent instrumentellt – som ett medel för att uppnå något annat, t ex fred – utan kulturen måste existera i sin egen rätt, utan några andra syften. De var dock eniga i sin tilltro till att förändring är möjlig och att kulturen kan ha just en sådan förändrande kraft. Varpå America Vera Zavala senare replikerade att hon inte trodde att ”kultur var = gott” och att när man sysslar med kultur arbetar man alltid för fred. Det finns gott om exempel på kultur i krigets och härskarnas tjänst. Nej, menade Beate Sydhoff, kultur främjar utveckling och växt – annars är det inte kultur. Ett alltför enkelt sätt att avfärda saken, svarade Zavala.

KG Hammar ville göra en distinktion mellan det kontrollerande och definierande språket och det dialogiska språket då man inte gör anspråk på att själv ”äga situationen”. Han återopade Martin Bubers ord om att vi måste se varandra som subjekt, inte objekt och här fanns en möjlighet just genom kulturen och genom kärlekens språk, ja, detta var vår enda möjlighet, menade han. Och han ville gärna se religionen som en del av kulturen i denna vida bemärkelse, en del av möjligheten att ”se människan”. Varpå någon sade att Lenin inte kunde lyssna på Beethoven när han var på väg mot någon krigs- eller annan våldshandling. Den engelska diktaren Robert Bly återopades för att han påmint om aggressionen och människans mörka sida, de farliga krafterna och betydelsen av att bearbeta dessa. ”Man måste bli bekant med sitt kaotiska inre” .

Maj Britt Theorin återkom till Zavelas utsaga om att politikerna inte tror på fred och hon påminde om att Obama faktiskt talat om ”nödvändiga krig” när han mottog fredspriset – vilket hon ansåg att han aldrig borde ha fått, eftersom han inte gjort något för freden ännu. Buckard påminde dock om den tyske teologen Bonhoeffer som mördades av nazisterna för att han varit delaktig i en mordkomplott mot Hitler... Varpå KG Hammar återopade Jesaja i Gamla testamentet och hans plädering för att ”välja den andra vägen” 700 år före vår tideräkning, och hur Martin Buber förlorat i den intellektuella dragkampen med Ben Gurion i just detta avseende, vid staten Israels bildande. Han talade också om hur Matisse hade låtit ljuset nå – även vårt – inre rum när han inredde det lilla kapellet i Vance så att hela himlen tycktes få plats. Detta var en bild av inkarna-

tionen, hur något blir levande, hur man kan befolka en tanke, hur det kan bli fred och hur freden kan befolkas av människor, var Hammars poetiska utläggning.

Maj Britt Theorin framhöll att konflikter alltid skulle komma att finnas i människornas värld, vad det gällde var att lösa dem utan våld. Och hon påminde om den största demonstrationen någonsin i Sverige när 75 000 människor den 15/2 2003 protesterade mot USA:s förestående angrepp på Irak vilket skedde i början av mars samma år. Hon hade själv talat vid detta möte och innan varit nervös för att det inte skulle komma några demonstranter...I Sverige talade dåvarande statsministern Göran Persson (s) om att det kanske behövdes ett litet kort krig, sade hon, varpå Olof Buckard med "konstnärens frihet" – Hammars påpekande – fyllde i med ytterligare några förmenta, krigiska uttalanden av Persson.

America Zavala ville hitta de ställen dit politiken inte når, de mellanrum där människor kan mötas, och Beate Sydhoff menade att varje konstnärlig handling skapar just ett sådant rum. Hon tog Galleri Observatorium, som hon varit med om att dra igång i ett gammalt rivningshus 1960, ett icke storskaligt projekt, i liten skala, men just därför viktigt som motståndshandling. Hammar återkom till vårt "inre rum" mest av allt hotat av kommersialiseringen av hela tillvaron mot vilken han uppställde kultur/religion som "onyttiga" alternativ – att religionen inte tjänar något till visste redan Job i sin bok i Gamla testamentet, sade han, den har ett egenvärde, liksom kärleken. I varje människa finns ett inre rum, det gäller att återerövra det, sade han.

Olof Buckard citerade Simone Weills uttalande om att ondska är kvantitet, häromkvällen illustrerades detta med förödande tydlighet när teaterdirektörer i Sverige visade sig ha övertagit näringslivets girighet när det gällde egna löneanspråk och hårdhet i nedskärningstider. Kulturpolitiken var dock inte särskilt mycket bättre på socialdemokraternas tid och världen var inte precis bättre då heller, ansåg America Zavala, och påminde om att de tortyrmetoder som nu används och som domineras av elektrisk tortyr utvecklades under 50-60-talen och utprovades med Latinamerikas folk som försökskaniner. Maj Britt Theorin efterlyste det personliga ansvaret för olika handlingar – i bombplanet där man faller bomber från 10 000 meters höjd slipper man se följderna och slipper känna ansvar, menade hon. Självkänsla var dock en förutsättning för moraliskt mod, fortsatte hon, med tillägget att passivitet också är handling. KG Hammar menade att vi är rädda för moral eftersom vi inte vill ha moralism – men moral betyder just detta att man tar ansvar för sina val och han berättade därpå om ett barnprogram från den östtyska televisionen som han hade brukat se tillsammans med sina barn på sextiotalet och där en älg som snavat och hamnat under en gren i skogen räddades undan vargarna genom att alla skogens små myror kom till undsättning och till slut lyckades få bort stocken. Det var den sista lilla myran som fick den att tippa över. En bild alltså av att var och en inte måste göra så mycket bara alla är med och kämpar tillsammans.

Debatten avslutades med att Stina Oscarson läste en dikt av Göran Sonnevi där sens moralen var densamma.

Kerstin Vinterhed